

Кривчик Г. Г. Децентралізація української влади: концепція, впровадження, результати її першого етапу (2014-2018 рр.). *Universum Historiae et Archeologiae*. Дніпро, 2019. Т2 (27), Вип 2. С.95 - 106.

Децентралізація української влади: концепція, впровадження, результати її першого етапу (2014-2018 рр.)

Г.Г. Кривчик

доктор історичних наук, професор

ORCID 0000-0001-7504-4575

gena.crivchik@ukr.net

+38 097-214-93-89

Дніпровський національний університет залізничного транспорту імені академіка

В.Лазаряна,

вул. Лазаряна, 2, Дніпро, 49010, Україна

Анотація. *Мета статті* полягає у висвітленні процесу децентралізації влади в Україні за допомогою історичною методології. Децентралізація влади та зміцнення місцевого самоврядування є одним із найбільш актуальних завдань, що необхідно розв'язати в процесі розбудови Української держави. На жаль, відповідні спроби до 2014 р. виявилися половинчастими й загалом невдалими. Попри низку прийнятих законів, постанов і розпоряджень щодо розвитку місцевого самоврядування, реформи гальмувалися через небажання тодішніх очільників держави поділитися своєю владою з місцевими елітами і надати реальні права й повноваження місцевому самоврядуванню, регіонам і територіальним громадам. Поштовхом для нових зусиль у цьому напрямку стала Революція гідності, основними гаслами якої були «повалення диктатури» і «європейський вибір України». Упродовж 2014 - 2018 рр. в Україні здійснювався перший етап реформи децентралізації влади, на якому висувалося завдання повсюдне створення об'єднаних територіальних громад (ОТГ) і наданням їм певної господарської та фінансової самостійності. При цьому під приводом недопущення сепаратизму й розпаду держави категорично відкидалися будь-які пропозиції щодо федералізації й регіоналізації держави. Натомість усі державні інститути виявили надзвичайну активність, цілеспрямованість і наполегливість у створенні об'єднаних територіальних громад. При цьому, попри декларовану добровільність процесу об'єднання громад, місцеві державні адміністрації нерідко застосовувала різні прямі й приховані примусові методи. Так чи інакше, але поставлена мета була досягнута. Переважна більшість дрібних сіл опинилася в об'єднаних територіальних громадах. Розширилися фінансові можливості останніх. Як показано в статті, окремі сильні громади завдяки цьому досягли чималих успіхів у вдосконаленні соціально-культурної інфраструктури своїх населених пунктів. Однак в умовах «корозії» системи державного управління й падіння довіри населення до усіх гілок центральної влади, передусім до Президента, посилення самостійності громад великих міст призвело на практиці до зміцнення впливу місцевих еліт, які стали більш авторитетними і сильними, ніж загальнонаціональні політики. Рейтинг останніх був край низьким. Унаслідок цього в Україні виникла потенційна загроза федералізації, центрами якої можуть стати великі міста, на що останнім часом уже звертається увага у вітчизняних ЗМІ.

Ключові слова: реформа, місцеве самоврядування, демократія, об'єднані територіальні громади, регіоналізація.

УДК 94(477) «2014/2018»: 351.07

Децентрализация украинской власти: концепция, внедрение, результаты ее первого этапа (2014-2018 гг.)

Г.Г. Кривчик

доктор исторических наук, профессор

Днепропетровский национальный университет железнодорожного транспорта

имени академика В.Лазаряна,

ул. Лазаряна, 2, Днепр, 49010, Украина

Аннотация. *Цель статьи* заключается в освещении процесса децентрализации власти в Украине с помощью исторической методологии. Децентрализация власти и укрепление местного самоуправления является одним из наиболее актуальных задач, которые необходимо решить в процессе строительства Украинского государства. К сожалению, соответствующие попытки до 2014 г. оказались половинчатыми и в целом неудачными. Невзирая на ряд принятых законов, постановлений и распоряжений, касающихся развития местного самоуправления, реформы тормозились из-за нежелания тогдашних правителей поделить свою власть с местными элитами и предоставить реальные права и полномочия местному самоуправлению, регионам и территориальным обществам. Толчком для новых усилий в этом направлении стала Революция достоинства, основными лозунгами которой были «свержение диктатуры» и «европейский выбор Украины». На протяжении 2014 - 2018 гг. в Украине осуществлялся первый этап реформы децентрализации власти, на котором выдвигалось задание повсеместного создания объединенных территориальных громад (общин) – ОТГ и предоставлением им определенной хозяйственной и финансовой самостоятельности. При этом под предлогом недопущения сепаратизма и угрозы распада страны категорически отбрасывались любые предложения относительно ее федерализации и регионализации. Зато все государственные институты обнаружили чрезвычайную активность, целенаправленность и настойчивость в создании объединенных территориальных громад. Невзирая на декларируемую добровольность процесса объединения общин, местные государственные администрации нередко применяла разные прямые и скрытые принудительные методы. Так или иначе, но поставленная цель была достигнута. Подавляющее большинство мелких сел оказались в объединенных территориальных громадах. Расширились финансовые возможности последних. Как показано в статье, отдельные сильные ОТГ благодаря этому достигли достаточно больших успехов в совершенствовании социально-культурной инфраструктуры своих населенных пунктов. Однако в условиях «коррозии» системы государственного управления и падения доверия населения ко всем ветвям центральной власти, прежде всего к Президенту, усиление самостоятельности громад больших городов привело на практике к укреплению влияния местных элит, которые стали более авторитетными и сильными, чем общенациональные политики. Рейтинг последних был невысоким. В результате этого в Украине возникла потенциальная угроза федерализации, центрами которой могут стать большие города, на что в последнее время уже обращается внимание в отечественных СМИ.

Ключевые слова: реформа, местное самоуправление, демократия, объединенные территориальные громады (общины), регионализация.

Decentralization of the Ukrainian authorities: concept, introduction, results of its stag (2014-2018)

G.G. Krivchik

Doctor of Historical Sciences, Professor

ORCID: 0000-0001-7504-4575

gena.krivchik@ukr.net

+38 0972149389

Dnipro National University of Railway Transport named after academician V. Lazaryan,

Abstract. The purpose of the paper is to highlight the process of decentralizing power in Ukraine, using historical methodology. First of all, dialectics, that is, the fragmentation of the process in the unity of its contradictions, and the principle of historicism, which requires comprehension of the essence of a particular historical period and the discovery of its immanent features. Subject of democratic reforms in Ukraine is extremely important, so this topic is widely studied by experts in the field of public administration, economics, law, sociology. Among the most topical ones is the problem of introducing and implementing a modern decentralization reform in Ukraine. Most publications contain analysis of problems and recommendations for reform. However, unfortunately, we must note that some publications of our colleagues is not so much scientific as information and propaganda. In addition, the problem is still beyond the control of historical science. Including the fact that this reform is not yet completed, only the first stage has passed. It is believed that historians have not yet come the time to analyze current processes and current phenomena. Because we believe that the processes of modern democratic reforms in Ukraine are no less interesting and relevant to historians than for specialists from other humanities. Strength and social health of the state are determined not only by the respective qualities of state administration, but also by the inclusion of the society itself, the strengthening of local self-government, the involvement of the energy of the entire population, the creation of civil society. That is why the most urgent tasks to be solved in the course of the development of the Ukrainian state were the task of developing local self-government and decentralization of power. Unfortunately, the relevant attempts made during 1990-2013 were half-hearted and generally unsuccessful because of the reluctance of the central government to give real rights and powers to local self-government, territorial communities. Starting in 2014, a decentralized government reform is being introduced in Ukraine, the first phase of which was completed in 2018. At this stage, emphasis was placed on the creation of united territorial communities and the provision of certain economic and financial autonomy. The Ukrainian authorities categorically rejected any proposals on federalization and regionalization, that is, the provision of autonomy to regions and the real strengthening of regional authorities. At the same time, she showed extraordinary activity, determination

and persistence in creating united territorial communities. At the same time, despite the promised voluntary, central authorities sometimes used various direct and covert coercive methods. Overall, the goal was achieved. However, the strengthening of the independence of the communities of large cities has, in practice, strengthened the local elites, which became more authoritative and influential than the nation-wide politicians, who were mostly characterized by incompetence and abuse of their powers for their own enrichment. As a result, in Ukraine there was a threat of federalization, which the central government fears. Large cities can become the basis for such federalization in the face of a fall in confidence in the central government. Local government democracy could be more obvious in the event of a decentralization reform on all fronts: the constitutional and legal provision of self-government, the creation of executive committees of regional and district councils with the proper authority, governors' election, the establishment of appointed commissioners and prefects with strictly supervisory functions, such as it is accepted in most developed countries of the world. Obviously, such measures can not in any way endanger the unity, unity of the state, if the state is truly authoritative, strong and legal. After all, in the state - as in a separate team: if it is headed by a true leader, every employee is a creative person, and not an obediently gray performer.

Keywords: reform, local self-government, democracy, united territorial communities, regionalization.

Постановка проблеми. Актуальність теми – це актуальність самої проблеми створення в Україні демократичних інститутів і запровадження європейської моделі місцевого самоврядування та децентралізації державного управління, яка означає передання функцій і повноважень щодо вирішення різних питань соціального управління від центральних органів держави до відання територіальних органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Адже відомо, що можна вважати життєздатним лише демократичне суспільство, де діє громадська ініціатива знизу доверху, де активізована кожна суспільна клітинка, де кожна людина відчуває себе господарем, відповідальним за все, що відбувається в країні, регіоні, в своїй громаді. «Тільки тоді, як держава, громада стане не пустою вивіскою, порожньою декоративною фразою, повторюваною лише «для годиться», а дійсно центром мислі і волі, предметом культу, релігії, яким вона була для старинного еліна або римлянина, коли послужити сотворенню Великої України в тім значенні, як я ужив се слово, стане найвищим і найбільшим щастям для кожного свідомого українського громадянина по щирості і по совісті, тоді український народ зможе сказати перед світом, що він послужив загальному ділу людства», писав М. С. Грушевський в буреломні часи Української революції (Hrushevskyi, 2007, p. 252).

Подібно до того, як будь-яка механічна енергія не йде ні в яке порівняння з енергією атомів, так і найдосконаліша адміністративно-командна, централізована система не може конкурувати з системою демократичною ані за своїми економічними, ані політичними якостями. Відтак у політичних наукових дослідженнях завжди буде у пріоритеті вивчення демократичних механізмів існування суспільства, рівно як і виявлення недоліків у цих механізмів та збоїв у їх функціонуванні. Більше того, саме остання проблема має в першу чергу цікавити дослідників, адже без критичного осмислення власного досвіду неможливий будь-який соціальний прогрес.

Аналіз публікацій. Серед великої кількості публікацій на тему реформи місцевого самоврядування й децентралізації виділимо публікації останніх років, де зроблена спроба

відійти від інформаційно-пропагандистського формату й більш-менш критично дослідити хід і результати реформи місцевого самоврядування. Це колективна праця науковців Національної академії державного управління під ред. В. Куйбіди «Реформа системи державного управління та місцевого самоврядування» (Kuibida et al., 2018), а також низка окремих статей: Я. Жаліла (Zhalylo, 2018), О. Сергієнка (Serhiienko, 2018), О. Корнєвої (Kornieva, 2018), Л. Сімків і Т.Кулик (Simkiv & Kulyk, 2017), О. Скрипнюка (Skrypniuk, 2015), Н. Мацедонської і Л. Клівденко (Matsedonska & Klivdenko, 2017), І. Ярошенка (Yaroshenko, 2015) та ін. Низку змістовних наукових і публіцистичних статей з різних аспектів децентралізації опублікував А. Ткачук (Tkachuk, 2012, 2013, 2015, 2017), який є одним з розробників реформи децентралізації, головним експертом групи «Децентралізація реанімаційного пакету реформ», що, однак, відверто кажучи, дещо завадило неупередженості його публікацій. Загалом означена проблематика досліджується переважно в царині державного управління й на сьогоднішній час залишається ще невисвітленою в історичному ракурсі.

Мета статті полягає у висвітленні процесу децентралізації влади в Україні за допомогою історичною методології. Передусім діалектики, тобто розкриття історичного процесу в єдності його протиріч, та принципу історизму, який вимагає досягнення самої сутності конкретного історичного періоду, виявлення його іманентних особливостей і прикмет.

Виклад основного матеріалу. Починаючи з 1990 р., в Україні було прийнято низку законів та урядових документів щодо створення демократичної системи місцевого управління, у 1996 р. Україна підписала Європейську хартію місцевого самоврядування, тим самим зобов'язуючись запровадити європейську модель місцевого управління (Yevropeiska khartiia, 1985). Тим не менше станом на 2014 р. у країні залишалося чимало невідповідностей означеним документам і проблем, без розв'язання яких систему місцевого управління в країні не можна вважати європейською, демократичною й ефективною. По-перше, діяла жорстка президентська вертикаль влади (замість колишньої компартійно-радянської) у вигляді обласних і районних адміністрацій, що були наділені не тільки контролюючими, але й великими управлінськими повноваженнями. По-друге, була відсутньою фінансова самостійність органів місцевого самоврядування, тобто розподіл коштів по регіонах і населених пунктах здійснювався у волюнтаристський, часто у ручний спосіб на основі лояльності місцевих керівників центральній виконавчій владі. По-третє, існуючий адміністративно-територіальний устрій України не повною мірою забезпечував умови для надання населенню органами місцевого самоврядування високоякісних і доступних адміністративних, соціальних та інших послуг на відповідних територіях

Основним недоліком існуючого адміністративно-територіального устрою, на думку багатьох фахівців, була складність структури адміністративно-територіального устрою та занадто велика кількість адміністративно-територіальних одиниць, серед яких: Автономна Республіка Крим, 24 області, 490 сільських районів, 460 міст, у тому числі 2 міста державного значення, 190 – обласного, 278 районного, 111 районів у містах, 885 селищ міського типу, 28397 сільських населених пунктів, які були об'єднані в 10279 громад (Kilkist administratyvno-terytorialnykh odynyts, 2015). Існувала велика кількість дрібних населених пунктів: у більш як 6 тис. громад чисельність жителів становила менше ніж 3 тис. осіб, з них у 4809 громадах – менше ніж 1 тис. осіб, а у 1129 громадах – менше ніж 500 осіб. У більшості з них не було створено виконавчих органів відповідних сільських рад, були відсутні бюджетні установи, комунальні підприємства тощо. В результаті статус деяких адміністративно-територіальних одиниць перестав відповідати їх ресурсному і кадровому потенціалу: з 12 тис місцевих бюджетів половина були глибоко дотаційними, для 5419 місцевих бюджетів дотації становили понад 70%, а 483 територіальних громад на 90% утримувалися за рахунок державного бюджету (Serhiienko, 2018). Одночасно органи місцевого самоврядування таких громад практично не могли здійснювати надані їм законом повноваження. На підтримку малочисельних громад держава змушена була виділяти значні дотації, що ставало обтяжливим для неї. Не могла не викликати тривогу тенденція до «обезлюднення» сільської місцевості: сільських населених пунктів в країні ставало з кожним роком усе менше й число жителів у них також зменшувалося. Зокрема, в третині сіл Дніпропетровської області проживало 3 – 10 сімей, щороку в області зникало щонайменше 2 – 3 села, (Yasen, 2019).

Існуюча система ускладнювала соціальний розвиток населених пунктів, особливо сільських, соціальна сфера яких опинилася в жалюгідному становищі. За даними відомого українського економіста В. Куценко, половина сільських населених пунктів не мали об'єктів соціально-культурної сфери, зокрема, у 52% не було шкіл, у 34% – медичних закладів, у більш як 50% – дошкільних дитячих закладів, у 43% – клубів. Від 25 до 33% об'єктів соціально-культурної сфери на селі потребували капремонту. Майже кожний четвертий житловий будинок побудований ще в довоєнний період (Kutsenko, 2014, р. 83 – 93).

Найвагомішими проблемами були: погіршення якості та доступності публічних послуг внаслідок ресурсної неспроможності переважної більшості органів місцевого самоврядування здійснювати власні і делеговані повноваження; зношеність теплових, каналізаційних, водопостачальних мереж і житлового фонду та ризик виникнення техногенних катастроф в умовах обмеженості фінансових ресурсів місцевого самоврядування; нерозвиненість форм прямого народовладдя, неспроможність членів громад

до солідарних дій, спрямованих на захист своїх прав та інтересів, у співпраці з органами місцевого самоврядування і місцевими органами виконавчої влади та досягнення спільних цілей розвитку громади; зниження рівня професіоналізму посадових осіб місцевого самоврядування тощо.

У засобах масової інформації в цей час висувалося чимало пропозицій щодо децентралізації влади, демократизації місцевого самоврядування, фінансової самостійності регіонів і населених пунктів, запровадження зарубіжного досвіду організації місцевого самоврядування, які базуються на принципі субсидіарності, за яким повноваження мають належати тому рівню управління, який знаходиться найближче до людини та на якому можливе виконання цих повноважень з точки зору ефективності. Відтак і серед політиків, і серед урядовців, і серед науковців зростало усвідомлення необхідності нових зусиль щодо одночасного реформування адміністративно-територіального устрою й системи місцевого управління. Зокрема, позафракційний депутат Верховної Ради України В. Кутовий зареєстрував у грудні 2013 р. законопроект, за яким в Україні залишалося лише 9 областей замість 24 (ліквідувалися Київська, Львівська, Кіровоградська, Івано-Франківська, Львівська, Луганська області, але залишався містом з особливим статусом Київ). Депутат від Партії регіонів Л. Гриневецький вважав, що Україну слід поділити на 8 великих регіонів. Президент Українського аналітичного центру О. Охрименко стверджував, що логічно було б поділити країну на три-чотири краї (Донбас, Придніпров'я, Західна Україна), зробивши основною територіальною одиницею район. Натомість депутат від партії «Свобода» Ю. Сиротюк заявляв, що не вбачає логіки в тому, щоб скорочувати частину областей, тим більше західних, але при цьому залишати застарілу систему адміністративно-територіального устрою, яка включала 5-6 рівнів (Zakharova, 2013). Тож серед політиків і науковців не було єдиної думки щодо концепції реформ. Продовжувалися дискусії щодо кордонів областей та їхню кількість.

Однак на той час слушні ідеї не знайшли підтримки з боку влади, яка, за фактом, не дуже поспішала здійснювати реальну децентралізацію державного управління, попри постійні декларації щодо необхідності реформ з метою побудови європейської моделі місцевого самоврядування. За влучним висловом голови Полтавської облради П. Ворони: «Колишня влада не була зацікавлена в побудові європейської моделі самоврядування, і тому йому весь час відводилася роль «апендикса» на тлі системи державної влади (Vorona, 2014).

Певні кроки у напрямку до централізації були здійснені тільки після Революції гідності, коли розв'язання проблеми отримало додаткової актуальності й мотивації. Окрім усього іншого, новій владі, що утворилася після повалення диктатури В. Януковича, слід було реагувати на ідеї федералізації й «руського миру», а головне – на сепаратистські настрої

в країні, зокрема вимоги сепаратистів з Донбасу відділитися від України під приводом того, що «українська влада нас не чує», тобто не хоче рахуватися з етнокультурними особливостями регіону. В принципі федералізація та автономізація є також формами децентралізації, однак зазначені форми руйнували унітарну сутність держави й не могли бути сприйняті центральною владою, яка цілком природно не воліла послабити важелі управління й свій вплив на регіони. «Ніякої федералізації. – категорично наголосив ще в листопаді 2014 р. П. Порошенко з трибуни ВРУ у виступі- позачерговому президентському посланні про зовнішнє і внутрішнє становище України (Rakhnovetskyi, 2015); «Є принципові речі, які не можуть бути предметом для жодного компромісу... Україна не буде федеративною, а залишиться унітарною державою!», заявив П. Порошенко в січні 2015 р. на урочистостях з нагоди Дня Соборності України (Kovalenko, 2015). Рішуче відкидалася навіть ідея регіоналізації, яка передбачала надання більшої самостійності регіонам, бюджетну автономію регіонів, вибори губернаторів або керівників районів і областей на прямих виборах тощо. Й політиками, й науковцями регіоналізм, як і федералізм, сприймалися виключно як негативні явища, що пов'язані з сепаратизмом, прагненням політичних сил, що представляють інтереси окремих територіальних складових держави, до економічного та політичного відособлення чи навіть відокремлення. На думку одного з розробників реформи децентралізації влади в Україні А. Ткачука, ідея регіоналізації є край шкідливою для України й нав'язана українському суспільству російською пропагандою і може призвести до розпаду країни (Tkachuk, 2014).

На противагу зазначеним концепціям була взята на озброєння ідея децентралізації у формі створення об'єднаних територіальних громад як основної ланки місцевого самоврядування. Саме цей принцип був покладений в основу Концепції, що була розроблена ще в 2008-2009 рр. робочою групою, до якої увійшли провідні українські та зарубіжні фахівці: А. Ткачук, Ю. Ганущак, В. Пархоменко, В. Нудельман, М. Пухтинський, Ж. Марку та ін. У квітні 2014 р. розпорядженням №333 Концепцію було затверджено. За вище означеною Концепцією адміністративно-територіальний устрій складається з трьох рівнів: базового (адміністративно-територіальні одиниці-громади), районного (адміністративно-територіальні одиниці-райони) та регіонального (адміністративно-територіальні одиниці-області). Концепція передбачала отримання громадами певної економічної свободи й можливості власними силами вирішувати цілий комплекс завдань – комунальне господарство, транспорт, дороги, залучення бізнесу й інвестицій. Натомість центральна влада мала б втратити частину своїх повноважень і обов'язків і зайнятися лише глобальними питаннями. Такими, як зовнішньоекономічні зв'язки, великі інвестиції, планування в різних

галузях економіки, робота силових структур, зміцнення обороноздатності держави тощо (Pro skhvalennia Kontseptsii, 2014).

Саме тому реформа почалася з кроків, спрямованих на створення територіальних громад шляхом об'єднання суміжних територіальних громад. У червні 2014 р. Верховна Рада України прийняла Закон «Про співробітництво територіальних громад», у якому, зокрема, були визначені основні напрямки співробітництва громад (утилізація та переробка сміття, розвиток сільської інфраструктури тощо) з наступним їх об'єднанням на принципах: законності, добровільності, взаємної вигоди, прозорості і відкритості, взаємної відповідальності суб'єктів співробітництва за його результати (Pro spivrobitnytstvo terytorialnykh hromad, 2014). У Законі України «Про засади державної регіональної політики» зазначені принципи були поширені на регіональну політику як складову частину всієї внутрішньої політики української держави (Pro zasady derzhavnoi rehionalnoi polityky, 2015)

У наступному законі – «Про добровільне об'єднання територіальних громад», що прийнятий в грудні 2015 р., були сформульовані основні умови створення ОТГ: 1) у складі об'єднаних громад не може існувати іншої ОТГ, яка має свої представницькі органи місцевого самоврядування; 2) територія ОТГ має бути нерозривною та розташована в межах однієї області; 3) при прийнятті рішень щодо об'єднання територіальних громад беруться до уваги історичні, природні, етнічні, культурні та інші чинники; 4) якість та доступність публічних послуг, що надаються в ОТГ, не можуть бути нижчими, ніж до об'єднання (Pro dobrovilne obiednannia, 2015). Закон також запровадив інститут старост в ОТГ, які представляють інтереси сільських мешканців в раді громад. Постановою Кабінету міністрів України від 8 квітня 2015 р. був запропонований механізм формування та умови формування спроможних громад та порядок роздроблення і схвалення перспективного плану формування території Автономної республіки Крим, області (Pro zatverdzhennia metodyky, 2015).

Відповідно до зазначених документів процес створення об'єднаних територіальних громад ішов стрімкими темпами, які можна порівняти з темпами колективізації, що відбувалися в УРСР в наприкінці 20-х – на початку 30-х рр. XX століття. За даними урядового порталу «Децентралізація», якщо в 2015 р. було створено близько 200 ОТГ, то станом на початок 2019 р. існувало 878 ОТГ, до складу яких увійшло понад 4 тис. колишніх місцевих рад, де проживало 9 млн. людей. У селах ОТГ обрано 786 старост. Ще майже 1,7 тис. осіб виконували обов'язки старост. 21 область прийняла рішення про створення Агенцій регіонального розвитку, в усіх областях створені центри розвитку місцевого самоврядування (Rezultaty pershoho etapu detsentralizatsii v Ukraini, 2019). Виступаючи на Загальних зборах Асоціації об'єднаних територіальних громад у лютому 2019 р. прем'єр-міністр України В.

Гройсман доповідав, що децентралізація має міцну територіальну основу, де 68% населення «живуть в умовах нової системи самоврядування і нових можливостях», а тому «перший етап реформи уже позаду». Разом з тим, стверджував В. Гройсман, реформу ще потрібно довести до кінця, «...попереду робота, яка дасть можливість забезпечити незворотність змін. Реформа буде у постійній загрозі, якщо ми не завершимо її реалізацію. Ми ще не пройшли той шлях, який може забезпечити незворотність і непохитність цієї реформи» (Romashkina, 2019).

І дійсно, проведення реформи децентралізації можна було б вважати цілком успішним, якби не деякі проблеми. Процес створення ОТГ розпочався без достатньо продуманої та чітко спланованої інформаційно-роз'яснювальної політики. Він відбувався не тільки «стаханівськими темпами», але й не завжди добровільно, було чимало випадків коли людей просто примушували прямими або економічними методами до об'єднання. За визнанням голови Чернівецької обласної ради І. Мунтяна, жителі місцевих сіл із недовірою, а іноді навіть вороже ставляться один до одного через задавлені конфлікти, земельні суперечки тощо (Zogia, 2016). За словами міського голови м. Ірпеня В. Карплюка, об'єднання сіл відбувалося не за принципом, як краще для громади, а під того чи іншого чиновника. Наприклад, під «потрібного мера» або під селищного голову, який управляє ресурсами (Karpliuk, 2016). Висловлювалися також думки, що процес децентралізації задуманий лише тому, що об'єднаними громадами леше «рулити» з центру. Люди не безпідставно побоювалися, що утворення об'єднаних громад насправді означатиме, що відтоді на десять сіл буде існувати одна сільрада, а це замість покращення, навпаки, погіршить надання їм адміністративних та інших послуг. А тому чимало сільських жителів уперто не хотіли об'єднуватися.

Процес децентралізації викликав опір і невдоволення також з боку деяких працівників районних адміністрацій і місцевих рад, адже реформа означала переформатування органів місцевої влади та передачу повноважень громадам, скорочення штатів районних чиновників. Ще однією проблемою впровадження централізації була непрозорість повноважень між органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, органами управління в ОТГ, райрадами та райдержадміністраціями (Kornieva, 2018). По суті передача повноважень на місця робила зайвою районну ланку місцевого управління, а тому стали розроблятися плани різкого скорочення районів. Так, на початку 2019 р. у Верховній Раді України був зареєстрований законопроект, за яким у Кіровоградській області заплановано змінити межі районів, об'єднавши їх у групи; замість 21 району утворивши лише три: Голованівський, Кропивницький, Олександрійський (Kornieva, 2019).

Згідно з офіційною статистикою, завдяки новим законам більше ніж у сорок разів (з 0,5 млрд. в 2014 р. до 19,37 млрд. грн.) зросла державна підтримка регіонального розвитку та

розвитку інфраструктури громад. Була успішно здійснена фінансова децентралізація: місцеві бюджети за останні роки в середньому зросли на в 5-7 разів (певна річ, якщо не враховувати трьохкратне знецінення гривні). На 165,4 млрд. грн. зросли власні доходи місцевих бюджетів – з 68,6 млрд. грн. до 234 млрд. грн. Частка місцевих бюджетів у зведеному бюджеті України постійно зростає. Якщо на кінець 2015 р. вона становила 45,6%, то на кінець 2018 р. – 51,5% (Rezultaty pershoho etapu detsentralizatsii v Ukraini, 2019). Справді, завдяки децентралізації бюджети багатьох громад поповнилися за рахунок місцевих податків, завдяки чому нові ОТГ отримали більші можливості для розвитку своєї соціальної інфраструктури. Там, де працювали підприємства аграрного чи промислового комплексу, матеріальне становище громад покращилося. Отримані від підприємств кошти направлялися на благоустрій населених пунктів, реконструкцію шкільних, культурних і медичних закладів тощо. Подекуди децентралізація дозволила покращити інвестиційний клімат у межах райцентрів і районів (Pydhora, 2018). Можна навести чимало прикладів того, як нові правила посприяли економічному зміцненню окремих громад. Так, бюджет Байковської громади Тернопільської області порівняно з 2015 р. у 2018 р. зріс у 30 разів, що дало змогу селянам успішно розвивати соціальну інфраструктуру села (Mykolaichuk, 2019). Прикладом ефективності реформи стала діяльність Слобожанської ОТГ на Дніпропетровщині, бо на території громади розміщені бюджетоутворюючі підприємства та потужні підприємства реального сектору економіки. Тут реалізуються програми з утеплення фасадів багатоквартирних будинків, які набувають гарного вигляду, а найголовніше – їх мешканці значно економлять кошти на оплату комунальних послуг (Dniprovskia zoria, 2017).

Дійсно, таких фактів чимало. Особливо там, де й до цього існувала міцна матеріальна база або був створений режим найбільшого сприяння. Але водночас можна навести чимало й інших прикладів. Майже дві сотні новосформованих ОТГ не мали ресурсів, щоб забезпечити якісні й доступні медичні, освітні, адміністративні послуги. За словами відомого українського опозиційного політика С. Льовочкіна, децентралізація супроводжувалася великою кількістю лозунгів і розмовами про платоспроможність і самостійність громад, а на практиці процес завершувався так само, як і всі інші почини влади, – провалом (Levochkin, 2018). Лідер партії «Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина» Ю. Тимошенко взагалі називала децентралізацію «геноцидом села» (Hanushchak, 2019).

Добровільність об'єднання в деяких випадках призвела до створення декількох ОТГ, які після успішного об'єднання стали нездатними об'єктивно здійснювати місцеве самоврядування. Більше того, процес об'єднання громад супроводжувався феноменом своєрідної «юридичної невидимості» нових ОТГ. Деякі вітчизняні й зарубіжні фахівці вважали, що дана проблема породжена тим, що Верховна Рада законодавчо не затвердила обов'язковий характер

створення ОТГ, а це, в свою чергу, породило феномен своєрідної «юридичної невидимості» нових ОТГ (Umland et al., 2016). Дехто вважав, що головні труднощі в реалізації децентралізації полягали в невизначеності території для повноцінної діяльності органів місцевого самоврядування, в неналежному державному контролі щодо дотримання у діяльності засад Конституції та законів України, в недостатньо чіткому розмежуванні повноважень органів місцевого самоврядування та делегованих повноважень (Yaroshenko, 2015) Інші наголошували на необхідності посилення мотивації для працівників місцевого самоврядування, збільшення їхньої заробітної плати (Romashkina, 2019). Слушною здається думка заступника директора Національного інституту стратегічних досліджень Я.А.Жаліла про те, що в реформуванні місцевого управління бракує інтегральних зусиль загальнонаціонального і макрорегіонального рівнів (Zhalilo, 2018). Учасники громадського політичного форуму «25 років місцевому самоврядуванню в Україні: час для децентралізації», що відбувся в Києві в грудні 2015 р. особливо наголошували на необхідності конституційних змін: «Якщо Верховна Рада не проголосує за законопроект про зміни до Конституції в частині до децентралізації, реформа все одно триватиме, але буде хаотичною», – попередив голова правління Центру політико-правових реформ І. Коліушко (Trokhymenko, 2016). Верховна Рада України, на жаль, так і не спромоглася внести зміни до Конституції щодо функціонування органів місцевого самоврядування й, зокрема, ОТГ.

Проте, очевидно, справа не тільки у відсутності конституційних змін. Чимало ОТГ зіткнулися зі значними фінансовими труднощами у зв'язку з тим, що уряд зобов'язав місцеві ради самостійно фінансувати установи освіти, що стало додатковим тягарем для невеликих міст і сіл, у зв'язку з чим в деяких селах навіть жартома говорили, що самоврядування в нас на практиці перетворилося на «самоврятування». Якість обслуговування не тільки сільського, але й міського населення погіршилася через політику «оптимізації» шкіл і лікарень, тобто їх скорочення. Більше того, головні труднощі в реалізації громадами своєї фінансової самостійності, поза сумнівом, були викликані загальним погіршенням економічного становища в країні в зазначений період, інфляцією, подорожчанням будівельних матеріалів техніки, падінням реальних доходів громадян тощо. За інформацією Держстату України, станом на початок 2019 р. середня пенсія в країні становила 2624 грн. Середня платіжка за житлово-комунальні послуги перевищила середню пенсію у зв'язку з підвищенням цін на газ на 23,5% (Melnykov, 2019). В країні нараховувалося 340 тисяч безробітних (Koshchenko, 2019). За грудень 2018 р. в системі ЖКГ накопичилося боргів на 55,6 млрд грн., а кожна п'ята квартира за цей рік не сплатила борги за житло. За словами експерта «Фонду громадської безпеки» Ю. Гавриленка, якщо комунальні підприємства не отримають цих коштів, то їм нема буде чим робити ремонти, купувати електроенергію, і газ,

немає бути чим сплатувати працівникам заробітню плату (Melnykov, 2019). Природно, за таких умов будь-яка форма фінансової децентралізації система не може працювати належним чином.

До економічних негараздів у зв'язку з децентралізацією додалася ще потенційна політична небезпека. Справа в тім, що реформа не тільки забезпечила більшу самостійність сільських об'єднаних територіальних громад, але й дала великі, по суті, автономні права міським громадам, точніше їх головам. В принципі це дуже добре. Однак, лише в тому разі, якщо існує авторитет центральних органів і в державі беззаперечно виконуються всі закони. Щодо України, то тут довіра до центральної влади з кожним роком падала. За даними опитування, що в 2018 р. провела соціологічна група «Рейтинг», близько 80% українців були невдоволені роботою Президента П. Порошенка, прем'єр-міністра В. Гройсмана та спікера Верховної Ради А. Парубія. Традиційно низьким був рейтинг українського парламенту (Рейтинг, 2018). Причинами цьому були перманентні корупційні скандали у вищих ешелонах влади, а головне – очевидна невідповідність державної політики реальним потребам і запитам переважної більшості громадян. Натомість рівень довіри міських громад до своїх очільників був значно вищим. Зокрема, міського голову Харкова Г. Кернеса підтримували 75% жителів міста, мера Івано-Франківська Р. Марцинківца – 73%, мера Маріуполя В. Бойченка – 71% (Byshek, 2018). За таких умов реальною владою в регіонах ставали не губернатори, що призначалися з центру, а мери великих міст, які більшою мірою, ніж центральна влада, опікувалися інтересами своїх виборців. Не випадково останнім часом у вітчизняних ЗМІ з'являються попередження щодо можливості стихійної «федералізації», якої так побоюється центральна влада (Rafalskyi, 2019).

Висновки. Поза сумнівом, станом на 2014 р. реформа децентралізації державного управління була не тільки назрілою, але й перезрілою. І для політиків, і для науковців стала очевидною доцільність зміцнення первинної ланки місцевого самоврядування, необхідності розвитку громад. Віддамо належне владі за ту наполегливість, цілеспрямованість й послідовність, які вона продемонструвала при запровадженні даної реформи. Водночас, як виявилось, політику децентралізації ніяким чином не можна зводити до об'єднання й зміцнення громад. Демократичні перетворення у сфері місцевого управління могли би бути більш явними у разі запровадження реформи децентралізації на всіх напрямках: конституційно-правовому забезпеченні самоврядування, демократичних перетворень на рівні регіонів, наприклад, створенні виконкомів обласних і районних рад з наданням їм належних повноважень, виборності губернаторів, запровадженні інституту призначених комісарів та префектів з суто контролюючими функціями, як це прийнято в більшості розвинутих країн світу. Очевидно, такі заходи ніяким чином не можуть нести загрозу єдності та соборності

держави, якщо, звичайно, держава є дійсно авторитетною, сильною, правовою. Адже в державі – все, як в окремому колективі: якщо його очолює справжній лідер, там кожний працівник – творча особистість, а не слухняно-сірий виконавець.

Бібліографічні посилання

1. Бычек, А. , 2018. Не опять, а снова // События. – 2018. – 25 марта [Електр.ресурс]. – Режим доступу: <https://kh.vgorode.ua/news/sobytyia/359127-ne-opiat-a-snova-kernes-vozglavyl-reityng-merov>
2. Василенко, Л. 2017. Децентралізація та реформа місцевого самоврядування // Підприємництво, господарство і право. – 2017. – №13 [Електр.ресурс]. – Режим доступу: <http://pgp-journal.kyev.ua/archive/2017/3/28pdf>
3. Вернігора, Г., 2019. Лише три райони на всю область // Сільські вісті. – 2019. – 12 лютого.
4. Ворона, П., 2014. Майбутнє – за сильними місцевим самоврядуванням...// Віче. – 2014. – №13. [Електр.ресурс]. – Режим доступу: veche.kiev.ua/journal/425/
5. Ганущак Ю. Конституювання децентралізації: поховати, або народити //Дзеркало тижня – 2019. – №1. – 12 січня – 18 січня.
6. Громов, В., 2018. Порошенко. Зачет? [Електр.ресурс]. – Режим доступу: www.segolyia.ru/content/198162.
7. Європейська хартія місцевого самоврядування (1985 р.) [Електр.ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036
8. Грушевський, М.С., 2007. На порозі Нової України: гадки і мрії // Грушевський М.С. Твори: У 50-т., Т. 4, кн.. 1. – Львів: Світ.
9. Жалило, Я., 2018. О принципах современной политики регионального // Зеркало недели. – 2018. – №24-25, 23 июня – 6 июля.
10. Захарова А. Новая Украина: или общины, или 300 уездов // Сегодня. – 2013. – 4 нояб.
11. Зоря, І., 2016. Стимули й бар'єри на шляху децентралізації // Віче. – 2016. – №11 [Електр.ресурс]. – Режим доступу: veche.kiev.ua/journal/5230
12. Карплюк, В., 2016. Народний депутат може допомогти місцевому самоврядуванню тільки одним: з ранку до вечора працювати над удосконаленням законодавчої бази // Віче. – 2016. – №11. [Електр.ресурс]. – Режим доступу: veche.kiev.ua/journal/5229/
13. Кількість адміністративно-територіальних одиниць в Україні на 1 січня 2014 р. [Електр.ресурс]. – Режим доступу: [//www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/ds/ator/ator2014_u.htm](http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/ds/ator/ator2014_u.htm)

14. Коваленко, С., 2015. Ще ніколи День Соборності не був таким великим, вистражданим і заслуженим святом! // *Голос України*. – 2015. – 23 січня.
15. Корнєва, О.В., 2018. Основні проблеми проведення реформи децентралізації в Україні в 2014-2018 роках [Електр.ресурс]. – Режим доступу: par.in.ua/3_2018/18pdf
16. Куйбіда, В.С., 2018. Реформа системи державного управління та місцевого самоврядування в Україні: стан, виклики, перспективи здійснення: наук. доп. /авт. кол. за заг.ред В.С. Куйбіди. К: НАДУ.
17. Кощенко, О., 2019. Нас дедалі менше // *Сільські вісті*. 2019. – 12 лютого
18. Куценко, В.І., 2014. Соціальний вектор розвитку українського села: стан, проблеми та шляхи їх подолання // *Економіка України*. – 2014. – №3. – С. 83 – 93.
19. Левочкин, С., 2018. Децентрализация в исполнении нынешней власти обернулась имитацией // *Страна.ua*. – 2018. 9 окт. [Електр.ресурс]. – Режим доступу: strana.ua/opinions/165345-detsentralizatsija-v-ispolnenii-nyneshnej-vlasti-obernulasimitatsiej.html
20. Мацедонська, Н., Клівденко, Л., 2017. Децентралізація в Україні та основні шляхи її впровадження // *Економіка і суспільство*. – 2017. – № 8. – [Електр.ресурс]. – Режим доступу: http://www.economyand.society.in.ua/journal/8_ukr/108pdf
21. Мельников, В., 2019. Выживайте сами. Украинские власти избавляются от ответственности за ЖКХ // *Украина РУ*. – 2019. – 18 лютого [Електр.ресурс]. – Режим доступу: <https://ukraina.ru/exclusive/20190218/1022698261.html>
22. Миколайчук, Н., 2019. Громади приречені на успіх // *Голос України*. 2019. – 21 лютого.
23. Підгора, Н., 2018. Почему срыв выборов в территориальных громадах бьет по Гройсману и «Батькивщине» // *Вести*. – 2018. – 22 авг.
24. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади: Розпорядження КМУ №333-р. від 1.04.2014 р. [Електр.ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-p
25. Про співробітництво територіальних громад. Закон України №1508-УІІ від 17.06.2014 р. від 1.04. 2014 р. // *Відомості Верховної ради України (ВВР)*. – №34. – Ст. 1167 [Електр.ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/15-18>
26. Про добровільне об'єднання територіальних громад. Закон України №157 –УІІІ від 05.ХІІ.2015 р. // *ВВР*. – №13. – Ст. 91.
27. Про затвердження методики формування спроможних громад. Постанова КМУ №2015-п від 8.04. 15 [Електр.ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/215-p

28. Про засади державної регіональної політики. Закон України №156 – УІІ від 05.02.2015 // ВВР. 2015. №13. Ст.90 [Електр.ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19
29. Рахновецький, Є., 2015. Чи відбудеться децентралізація до осені // Віче. – 2015. - №7. – [Електр.ресурс]. – Режим доступу: veche.kiev.ua/jornal/4661
30. Рафальський Д. Ползучая федерализация // Страна.ua. – 2019. – 11 янв. [Електр.ресурс]. – Режим доступу: strana.ua/articles/180574-polzuchaja-regionalizatsija-k-chemu-privet-usilenie-mestnykh-elit.html
31. Результати першого етапу децентралізації в Україні. 2014 – 2018 роки [Електр.ресурс]. – Режим доступу: decentralization.gov.ua/about
32. Рейтинг. Около 80% украинцев недовольны работой Порошенко, Гройсмана и Парубия [Електр.ресурс]. – Режим доступу: https://zn.ua/POLITICS/Okolo-80-ukraincev-nedovolny-rabotoy-poroshenko-groysmana-i-parubiya-234130_html
33. Ромалійська, І., 2018. Чому гальмується реформа місцевого самоврядування в Україні? [Електр.ресурс]. – Режим доступу: hromadskeradio.org/programs/kyiv-donbas/chomu-galmuyetsya-reforma-miscevogo-samovryaduvannya-v-ukrayni.
34. Ромашкіна, О., 2019. Маємо забезпечити незворотність реформи і закріпити в Конституції повсюдність місцевого самоврядування // Голос України. – 2019. – 22 лютого.
35. Сергієнко, О., 2018. Про загрози для реформи місцевого самоврядування в Україні від деяких законодавчих ініціатив // Громадський простір. – 2018. – 28 жовтня.
36. Сімків, Л.Є., Кулик Т.П., 2017. Реформування місцевого самоврядування в Україні: тенденції та проблемні аспекти // Наук.вісник гуманітарного університету [Електр.ресурс]. – Режим доступу: vestnik.econom.ngu.od.ua/jornal/2017/28-2017/5.pdf
37. Сидор, М.Я., 2018. Еволюція правового регулювання взаємодії місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування // Адміністративне право та процес [Електр.ресурс]. – Режим доступу: applaw.knu.ua/index.php/holovna/item/361-
38. Скрипнюк, О., 2015. Децентралізація влади як чинник забезпечення стабільності конституційного ладу: теорія і практика // Віче. – 2015. №12.С. 22-24 [Електр.ресурс]. – Режим доступу: www.viche.info
39. Слобожанське серед обраних у проекті «Dobre» // Дніпровська зоря. – 2017. – 29 грудня .
40. Ткачук А.Ф., 2012. Місцеве самоврядування та децентралізація. Практичний посібник / [А. Ткачук]; Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні. – DESPR. – К.: Тов «Софія». .

41. Ткачук, А.Ф., 2017. Реформа місцевого самоврядування. Децентралізація [Електр.ресурс]. – Режим доступу: [reforsquide.org.ua /analitics/українська-реформа-місцевого-самовр](http://reforsquide.org.ua/analitics/українська-реформа-місцевого-самовр).
42. Ткачук, А., 2013. Державна регіональна політика в Україні: від декларацій до регіонального розвитку // Дзеркало тижня. – 2013. – № 41. – 8 лист. – 15 лист.
43. Ткачук, А., 2015. Децентралізація : тиск і спротив // Дзеркало тижня. – 2015. – №6. – 6 лют. – 13 лют.
44. Ткачук, А., 2014. Про децентралізацію, федералізацію та малограмотних сепаратистів // Дзеркало тижня. – 2014. – №16. – 16 травня – 23 травня.
45. Ткачук, А., 2017. О децентрализации, успехах, рисках и роли парламента // Зеркало недели. – 2017. – №1. – 14 янв. – 20 янв.
46. Трохименко, О., 2016. Децентралізація на тлі боротьби світоглядів // Віче. – 2016. №1 [Електр.ресурс]. – Режим доступу: veche.kiev.ua/jornal/5066
47. Україні вдалося зробити значний поступ у створенні умов розвитку громад [Електр.ресурс]. – Режим доступу: decentralization.gov.ua/news//10628
48. Умланд, А., Колесников, А., Рабинович, М., 2018. Децентрализация в Украине: устойчивые успехи или воздушные замки // Зеркало недели. – 2018. – №35. – 22 сент. – 28 сент.
49. Ярошенко, І. В., 2015. Проблемні питання реалізації реформи децентралізації влади в Україн / І.В. Ярошенко, І.Б. Семитуліна. [Електр.ресурс]. – Режим доступу: http://www.problecon.com/pdf/2015/4_0/177_178.pdf
50. Ясень, М., 2019. Біду можна відвернути // Сільські вісті. – 2019. – 12 лютого.

References

1. Bychek, A., 2018. Ne opiat, a snova // Sobytyia. – 2018. – 25 marta [Elektr.resurs]. – Rezhyim dostupu: <https://kh.vgorode.ua/news/sobytyia/359127-ne-opiat-a-snova-kernes-vozglavyl-reityng-merov> (in Russian).
2. Vasylenko, L., 2017. Detsentralizatsiia ta reforma mistsevoho samovriaduvannia // Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo. – 2017. – №13 [Elektr.resurs]. – Rezhyim dostupu: <http://pgp-jornal.kyev.ua/archive/2017/3/28pdf>
3. Vernihora, H., 2019. Lyshe try raiony na vsiu oblast // Silski visti. – 2019. – 12 liutoho.
4. Vorona P. Maibutnie – za sylnym mistsevym samovriaduvanniam...// Viche. – 2014. – №13. [Elektr.resurs]. – Rezhyim dostupu: veche.kiev.ua/jornal/425/
5. Hanushchak, Yu., 2019. Konstytuiuvannia detsentralizatsii: pokhovaty, abo narodyty //Dzerkalo tyzhnia – 2019. – №1. – 12 sichnia – 18 sichnia.

6. Hromov, V., 2018. Poroshenko. Zachet? [Elektr.resurs]. – Rezhym dostupu: www.segolyia.ru/content/198162. (in Russian).
7. Yevropeiska khartiia mistsevoho samovriaduvannia (1985 r.) [Elektr.resurs]. – Rezhym dostupu: zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036
8. Hrushevskiy, M.S., 2007. Na porozi Novoi Ukrainy: hadky i mrii // Hrushevskiy M.S. Tvory: U 50-t., T. 4, kn.. 1. – Lviv: Svit, 2007.
9. Zhalylo, Ya., 2018. O pryntsyakh sovremennoi polityky rehyonalnoho // Zerkalo nedely. – 2018. – №24-25, 23 yiunia – 6 yiulia.
10. Zakharova, A., 2013. Novaia Ukrayna: yly obshchyny, yly 300 uezdov // Sehodnia. – 2013. – 4 noiab. (in Russian).
11. Zoria, I., 2016. Stymuly y bariery na shliakhu detsentralizatsii // Viche. – 2016. – №11[Elektr.resurs]. – Rezhym dostupu: veche.kiev.ua/jornal/5230
12. Karpliuk, V., 2016. Narodnyi deputat mozhe dopomohty mistsevomu samovriaduvanniu tilky odnym: z ranku do vechora pratsiuvaty nad udoskonalenniam zakonodavchoi bazy // Viche. – 2016. – №11[Elektr.resurs]. – Rezhym dostupu: veche.kiev.ua/jornal/5229/
13. Kil'kist administratyvno-terytorialnykh odynyts v Ukraini na 1 sichnia 2014 r. [Elektr.resurs]. – Rezhym dostupu: [//www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/ds/ator/ator_2014_u.htm](http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/ds/ator/ator_2014_u.htm)
14. Kovalenko, S., 2015. Shche nikoly Den Sobornosti ne buv takym velykym, vystrazhdanym i zasluzhenym sviatom! // Holos Ukrainy. – 2015. – 23 sichnia.
15. Kornieva, O.V., 2018. Osnovni problemy provedennia reformy detsentralizatsii v Ukraini v 2014-2018 rokakh [Elektr.resurs]. – Rezhym dostupu: pap.in.ua/3_2018/18pdf
16. Kuibida, V.S., 2018. Reforma systemy derzhavnogo upravlinnia ta mistsevoho samovriaduvannia v Ukraini: stan, vyklyky, perspektyvy zdiisnennia: nauk.dop./ avt.kol.; za zabl. Red.V.S. Kuibidy. – K.: NADU, 2018. .
17. Koshchenko, O., 2019. Nas dedali menshe // Silski visti. 2019. – 12 liutoho
18. Kutsenko, V.I., 2014. Sotsialnyi vektor rozvytku ukrainskoho sela: stan, problemy ta shliakhy yikh podolannia // Ekonomika Ukrainy. – 2014. – №3. – S. 83 – 93.
19. Levochkyn, S., 2018. Detsentralyzatsiya v yspolnenyy nyneshnei vlasty oberulas ymytatsyei // Strana ua. – 2018. 9 okt. [Elektr.resurs]. – Rezhym dostupu: strana.ua/opinions/165345-detsentralizatsiya-v-ispolnenii-nyneshnej-vlasti-oberulasimitatsiej.html
20. Matsedonska N., Klivdenko L., 2017. Detsentralizatsiia v Ukraini ta osnovni shliakhy yii vprovadzhennia // Ekonomika i suspilstvo. – 2017. – № 8. – [Elektr.resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.economyandociety.in.ua/jornal/8_ukr/108pdf

21. Melnykov, V., 2019. Vyzhyvaite sami. Ukrainski vlasti izbavliaiutsia ot otvetstvennosti za ZhKKh // Ukraina RU. – 2019. – 18 liutoho [Elektr.resurs]. – Rezhym dostupu: <https://ukraina.ru/exclusive/20190218/1022698261.html> (in Russian)
22. Mykolaichuk, N., 2019. Hromady pryrecheni na uspikh // Holos Ukrainy. 2019. – 21 liutoho.
23. Pydhora, N., 2018. Pochemu sryv vyborov v territorialnykh hromadakh bet po Hroismanu y «Batkivshchynе» // Vesti. – 2018. – 22 avh. (in Russian).
24. Pro skhvalennia Kontseptsii reformuvannia mistsevoho samovriaduvannia ta terytorialnoi orhanizatsii vlady: Rozporiadzhennia KMU №333-r. vid 1.04.2014 r. [Elektr.resurs]. – Rezhym dostupu: zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-p
25. Pro spivrobitnytstvo terytorialnykh hromad. Zakon Ukrainy №1508-UII vid 17.06.2014 r. vid 1.04. 2014 r. // Vidomosti Verkhovnoi rady Ukrainy (VVR). – №34. – St. 1167 [Elektr.resurs]. – Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/go/15-18>
26. Pro dobrovilne obiednannia terytorialnykh hromad. Zakon Ukrainy №157 –UIII vid 05.KhII.2015 r. // VVR. – №13. – St. 91.
27. Pro zatverdzhennia metodyky formuvannia spromozhnykh hromad. Postanova KMU №2015-p vid 8.04. 15 [Elektr.resurs]. – Rezhym dostupu: [zakon.rada.gov.ua/laws/show/215 p](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/215-p)
28. Pro zasady derzhavnoi rehionalnoi polityky. Zakon Ukrainy №156 – UIII vid 05.02.2015 // VVR. 2015. №13. St.90 [Elektr.resurs]. – Rezhym dostupu: zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19
29. Rakhnovetskyi, Ye., 2015. Chy vidbudetsia detsentralizatsiia do oseni // Viche. – 2015. - №7. – [Elektr.resurs]. – Rezhym dostupu: veche.kiev.ua/jornal/4661
30. Rafalskyi, D., 2019. Polzuchaia federalyzatsiia // Strana.ua. – 2019. – 11 yanv. [Elektr.resurs]. – Rezhym dostupu: strana.ua/articles/180574-polzuchaja-regionalizatsija-k-chemu-privet-usilenie-mestnykh-elit.html (in Russian).
31. Rezultaty pershoho etapu detsentralizatsii v Ukraini. 2014 – 2018 roky [Elektr.resurs]. – Rezhym dostupu: decentralization.gov.ua/about
32. Reitynh. Okolo 80% ukraintsev nedovolny rabotoi Poroshenko, Hroismana i Parubyia [Elektr.resurs]. – Rezhym dostupu: https://zn.ua/POLITICS/Okolo-80-ukraincev-nedovolny-rabotoy-poroshenko-groysmana-i-parubiya-234130_html
33. Romaliiska, I., 2019. Chomu halmuietsia reforma mistsevoho samovriaduvannia v Ukraini? [Elektr.resurs]. – Rezhym dostupu: hromadskeradio.org/programs/kyiv-donbas/chomu-galmuyetsia-reforma-miscevogo-samovryaduvannya-v-ukraini.
34. Romashkina, O., 2019. Maiemo zabezpechyty nezvorotnist reformy i zakripyty v Konstytutsii povsiudnist mistsevoho samovriaduvannia // Holos Ukrainy. – 2019. – 22 liutoho.

35. Serhiienko, O., 2018. Pro zahrozy dlia reformy mistsevoho samovriaduvannia v Ukraini vid deiakykh zakonodavchykh initsiatyv // Hromadskyi prostir. – 2018. – 28 zhovtnia.
36. Simkiv L.Ie., Kulyk T.P., 2017. Reformuvannia mistsevoho samovriaduvannia v ukraini: tendentsii ta problemni aspekty // Nauk. visnyk humanitarnoho universytetu. [Elektr.resurs]/ - Rezhym dostupu: vestnik.econom.ngu.od.ua/jornal/2017/28-2017/5.pdf Куйбіда В.С.
37. Sydor, M.Ia., 2016. Evoliutsiia pravovoho rehuliuвання взаємодії містських державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування // Адміністративне право та процеси [Elektr.resurs]. – Rezhym dostupu: applaw.knu.ua/index.php/holovna/item/361-
38. Skrypniuk O., 2015. Detsentralizatsiia vlady yak chynnyk zabezpechennia stabilnosti konstytutsiinoho ladu: teoriia i praktyka // Viche. – 2015. №12.S. 22-24 [Elektr.resurs]. – Rezhym dostupu: www.viche.info
39. Slobozhanske sered obranykh u proekti «Dobre» // Dniprovska zoria. – 2017. – 29 hrudnia .
40. Tkachuk, A.F., 2012. Mistseve samovriaduvannia ta detsentralizatsiia. Praktychnyi posibnyk / [A. Tkachuk]; Shveitsarsko-ukrainskyi proekt «Pidtrymka detsentralizatsii v Ukraini. – DESPR. – K.: Tov «Sofiia» .
41. Tkachuk A.F., 2017. Reforma mistsevoho samovriaduvannia . Detsentralizatsiia [Elektr.resurs]. – Rezhym dostupu: reforsquide.org.ua /analytics/ukrainska-reforma-mistsevoho-samovr.
42. Tkachuk, A., 2013. Derzhavna rehionalna polityka v Ukraini: vid deklaratsii do rehionalnoho rozvytku // Dzerkalo tyzhnia. – 2013. – № 41. – 8 lyst. – 15 lyst.
43. Tkachuk, A., 2015. Detsentralizatsiia : tysk i sprotyv // Dzerkalo tyzhnia. – 2015. – №6. – 6 liut. – 13 liut.
44. Tkachuk, A., 2014. Pro detsentralizatsiiu , federalizatsiiu ta malohramotnykh separatystiv // Dzerkalo tyzhnia. – 2014. – №16. – 16 travnia – 23 travnia.
45. Tkachuk, A., 2017. Odetsentralyzatsyy, uspekhhakh, ryskakh y roly parlamenta // Zerkalo nedely. – 2017. – №1. – 14 yanv. – 20 yanv.
46. Trokhymenko, O., 2016. Detsentralizatsiia na tli borotby svitohliadiv // Viche. – 2016. №1 [Elektr.resurs]. – Rezhym dostupu: veche.kiev.ua/jornal/5066
47. Ukraini vdalosia zrobyty znachnyi postup u stvorenni umov rozvytku hromad [Elektr.resurs]. – Rezhym dostupu: decentralization.gov.ua/news//10628
48. Umland A., Kolesnykov A., Rabynovych M., 2018. Detsentralyzatsiia v Ukraine: ustoichyvye uspekhy ili vzdushnye zamki // Zerkalo nedeli. – 2018. – №35. – 22 sent. – 28 sent.(in Russian).

49. Yaroshenko, I. V., 2015. Problemni pytannia realizatsii reformy detsentralizatsii vlady v Ukrain / I.V. Yaroshenko, I.B. Semytulina. [Elektr.resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.problecon.com/pdf/2015/4_0/177_178.pdf

50. Yasen, M., 2019. Bidu mozhna vidvernuty // Silski visti. – 2019. – 12 liutoho.

Кривчик Геннадий Георгиевич, заведующий кафедрой украиноведения, доктор исторических наук, профессор.

Адрес: Запорожское шоссе, 4, кв. 103, Днепр, 49107, Украина;

тел.: +38 097-214-93-89; эл. адрес: gena.crivchik@ukr.net

orcid.org/0000-0001-7504-4575

Днепровский национальный университет железнодорожного транспорта имени академика В. Лазаряна, ул. Лазаряна, 2, Днепр, 49010, Украина

Кривчик Геннадій Георгійович, завідувач кафедри українознавства, доктор історичних наук, професор.

Адреса: Запорозьке шосе, 4, кв.103, Дніпро, 49107, Україна;

тел.: +38 097-214-93-89; ел. адреса: gena.crivchik@ukr.net

orcid.org/0000-0001-7504-4575

Дніпровський національний університет залізничного транспорту імені академіка В.Лазаряна,

Dnipro National University of Railway Transport named after academician V. Lazaryan,

Krivchik Gennadij G. - doctor of historical sciences, Full Prof.

Adress: Zaporizhia Highway,4, apt.103, Dnipro, 49010, Ukraine;

tel. +38 097-214-93-89; e-mail: gena.crivchik@ukr.net

orcid.org/0000-0001-7504-4575

Str. Lazaryana, 2, Dnipro, 49010, Ukraine.